

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПОКРАЩЕННЯ

© Рудницька О. М., Шпитко І. З., 2014

Розглянуто основні проблеми та перешкоди для інноваційного розвитку підприємств України. Проаналізовано інноваційну активність промислових підприємств та джерела фінансування інноваційної діяльності. Охарактеризовано державну підтримку інноваційної діяльності та методи фінансового забезпечення. Запропоновано шляхи інноваційного розвитку підприємств.

Ключові слова: інноваційна діяльність, методи фінансового забезпечення інноваційної діяльності, державна підтримка інноваційної діяльності.

INNOVATIVE ACTIVITY OF ENTERPRISES IN UKRAINE AND WAYS OF IMPROVING

© Rudnytska O. M., Shpytko I. V., 2014

Basic problems and obstacles of innovative development of enterprises of Ukraine are considered. Innovative activity of industrial enterprises and sourcing of innovative activity is analysed. State support of innovative activity and methods of the financial providing are described. The innovative ways of enterprise development are proposed.

Key words: innovation activity, methods of financial support innovation, government support of innovation activity.

Постановка проблеми. Сьогоднішній процес глобалізації вказує на те, що досягти високого рівня конкурентоспроможності вітчизняних підприємств та держави загалом можна за допомогою науково-технічного прогресу. Вибір шляху розвитку підприємства за рахунок інновацій вказує на велику кількість витрат та ризику недоотримання бажаного ефекту та, водночас, впровадження і розвиток інноваційної діяльності є найважливішим чинником соціально-економічного розвитку країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням інноваційного розвитку України та вітчизняних підприємств займалися такі вчені, як: І. В. Алексєєв, О. І. Амоша, Ю. Б. Іванов, О. Є. Кузьмін, М. І. Крупка, А. М. Поддєрьогін, Л. І. Федулова, Л. М. Шабліста та ін. Але роль інновацій є не до кінця визначеною, немає достатньо сформованих методів та напрямів подальшого провадження інноваційної діяльності, тому існує необхідність глибшого дослідження стану інноваційного розвитку України.

Цілі статті. Мета статті – аналіз інноваційної активності підприємств України, визначення основних методів фінансового забезпечення та форм державної підтримки інноваційної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Інноваційний розвиток підприємств є чи не однією з основних потреб національної економіки. Загальновідомо, що основною метою здійснення підприємницької діяльності є максимізація прибутку як основного показника активності підприємств. Інноваційна активність підприємства відіграє в цьому чи не одну з найголовніших ролей.

Більшість українських вчених виділяють такі найважливіші проблеми та перешкоди для інноваційного розвитку підприємств, як:

- недостатня кількість фінансових ресурсів, що використовують суб'єкти інноваційної діяльності;
- недосконала інфраструктура інноваційного ринку;
- низький рівень стимулювання та програмування інноваційної діяльності законодавством України;
- недостатнє поширення інформації для суб'єктів інноваційної діяльності [3, с.193].

Для точнішого розуміння стану інноваційного розвитку слід розглянути основні показники інноваційної активності промислових підприємств. Статистичні спостереження показують, що у 2013 р. спостерігалось зниження тенденції розвитку впровадження інновацій на вітчизняних підприємствах порівняно з попередніми роками. У 2012 р. кількість промислових підприємств, які займалися інноваційною діяльністю, становила 1758 (17,4 %), а у 2013 р. – 1715 (16,8 %), тобто на 43 підприємства менше.

У 2013 р. 12,9 % інноваційно активних підприємств займалися упровадженням інновацій, що на 4,3 % менше ніж у 2012 р. 683 підприємства впроваджували інноваційні види продукції, кількість яких становила 3138 назв. Нову виключно для ринку продукцію впровадили 171 підприємство – 640 назв. Нові маркетингові стратегії у звітному періоді запровадили 155 підприємств. Організаційні інновації здійснювали 125 підприємств.

Реалізацію продукції за межі України здійснювали 344 підприємства (обсяг якої досяг 44,7 % від загального обсягу реалізованої інноваційної продукції, зокрема в країні СНД – 25,3 %). Обсяг продукції, яка була новою для підприємства, становив 12,4 млрд. грн., 53 % якої 102 підприємства відправили на експорт. Більшість підприємств у 2013 р. (86 %) реалізовували продукцію, яка була новою для підприємства [9].

Динаміку інноваційної активності промислових підприємств за 2012–2013 рр. подано на рис. 1.

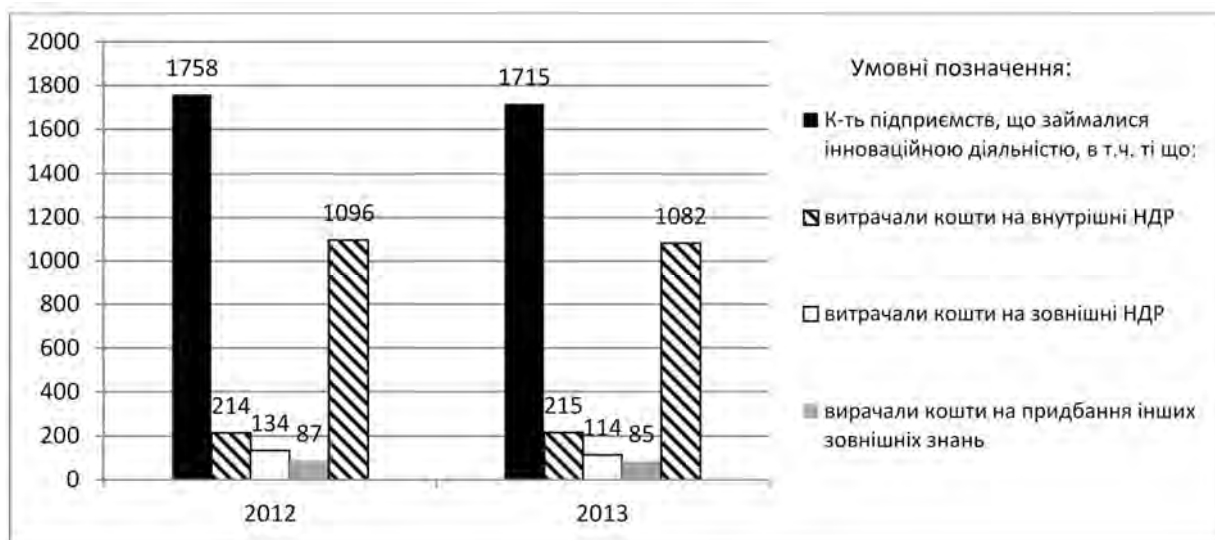

Рис. 1. Динаміка інноваційної активності промислових підприємств за 2012–2013 рр.

*Побудовано за даними Державного комітету статистики України

На підставі поданих даних (див. рис.1) бачимо, що найбільшу частку коштів підприємства витрачають на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення, що затримує процес розвитку науково-дослідних робіт, оскільки обладнання більшості підприємств є старим та зношеним, але передусім потрібно оновити основні засоби для подальшого здійснення інноваційної діяльності. Спостерігається тенденція до зростання кількості підприємств які впроваджували внутрішні науково-дослідні роботи (у 2013 р. – 215 підприємств), трохи меншою є кількість підприємств, які витрачали кошти на зовнішні науково-дослідні роботи (2013 р. – 114 підприємств, 2012 р. – 134). На інші зовнішні знання у 2013 р. витрачали кошти 85 підприємств.

Кількість промислових підприємств, що впроваджували інновації, за регіонами, у 2013 р. подана на рис. 2.

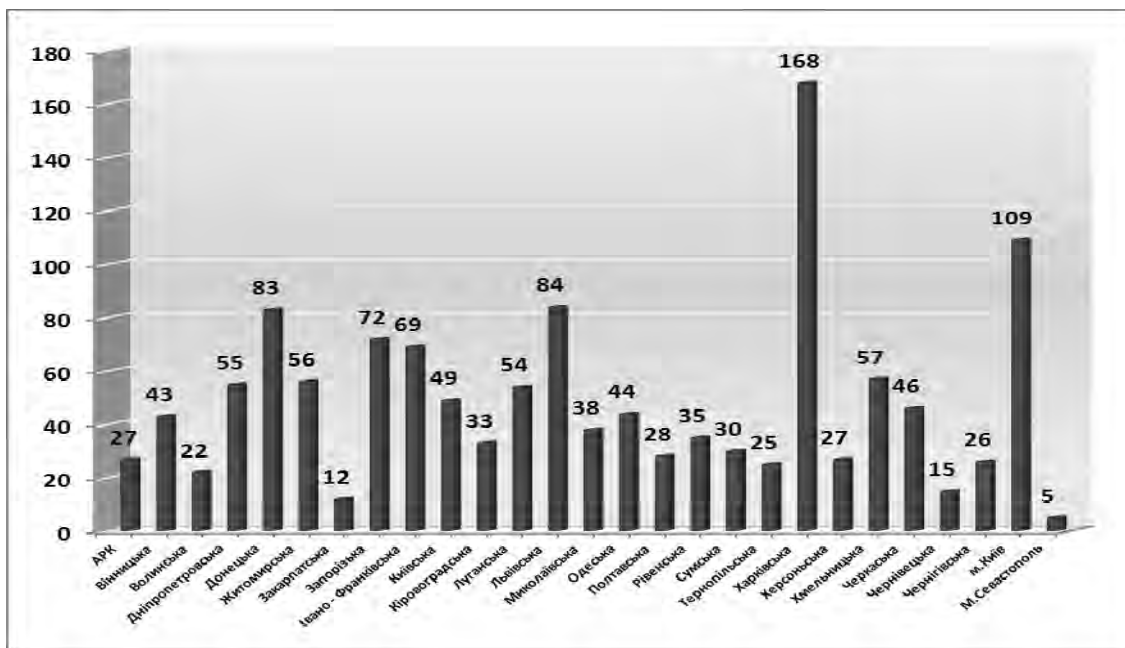

Рис. 2. Кількість промислових підприємств за регіонами, що впроваджували інновації у 2013 р.

*Побудовано за даними Державного комітету статистики України

З рис. 2 бачимо, що інноваційно найактивнішими регіонами у 2013 р. були: Харківська область – 168 підприємств, м. Київ – 109 підприємств, Львівська область – 84 підприємства, Донецька область – 83 підприємства, тобто інноваційно найактивнішими є області, які мають промисловий потенціал та велику кількість населення регіону. Найменш інноваційно активними були такі області, як: Закарпатська – 12 підприємств, м. Севастополь – 5 підприємств, Чернівецька – 15 підприємств, Волинська – 22 підприємства.

Варто зазначити, що серед країн Європейського Союзу низький рівень розвитку інновацій у Португалії (26 %) та Греції (29 %), але вони удвічі вищі, ніж в Україні, тобто, незважаючи на тенденцію до зростання інноваційної активності України, вона значно відстає від інших країн Європи. Якщо порівняти з країнами-лідерами, такими як Нідерланди (62 %), Австрія (67 %), Німеччина (69 %), Данія (71 %), та Ірландія (74 %), розрив з Україною більший приблизно у п'ять разів [8].

Стратегію інноваційного розвитку України на 2010–2020 рр. розроблено у 2009 р. Вона розвиває основні положення Концепції науково-технологічного та інноваційного розвитку України, затвердженої Постановою Верховної Ради України від 13 липня 1999 р. № 916-XIV, уточнює і доповнює їх з урахуванням нових вимог сучасності і викликів щодо змін, на які Україна повинна мати адекватні відповіді. Головною метою Стратегії інноваційного розвитку України є конкретне кількісне визначення: забезпечити до 2020 р. підвищення впливу інновацій на економічне зростання України у 1,5–2 рази порівняно з теперішнім часом.

Основні передумови досягнення цієї мети такі: зміна концептуальних засад, які визначають місце та функції держави в ринковій економіці; структурна перебудова економіки, передусім промисловості; подолання кризової нерівності населення України; відновлення довіри населення до влади [7].

Держава здійснює регулювання інноваційної діяльності відповідно до закону України “Про інноваційну діяльність” за допомогою:

- визначення і підтримки пріоритетних напрямів інноваційної діяльності;
- формування і реалізації державних, галузевих, регіональних і місцевих інноваційних програм;
- створення нормативно-правової бази та економічних механізмів для стимулювання інноваційної діяльності;
- захисту прав та інтересів суб’єктів інноваційної діяльності;

- фінансової підтримки виконання інвестиційних проектів;
- стимулювання комерційних банків та інших фінансово-кредитних установ, що кредитують виконання інноваційних проектів;
- встановлення пільгового оподаткування суб'єктів інноваційної діяльності;
- підтримки функціонування і розвитку сучасної інноваційної інфраструктури [1].

Державна фінансова підтримка суб'єктів інноваційної діяльності може здійснюватись за допомогою:

а) повного безвідсоткового кредитування (на умовах інфляційної індексації) пріоритетних інвестиційних проектів за рахунок коштів Державного бюджету України, коштів місцевих бюджетів;

б) часткового (до 50 %) безвідсоткового кредитування (на умовах інфляційної індексації) інноваційних проектів за рахунок коштів Державного бюджету України, коштів місцевих бюджетів за умови залучення до фінансування проекту решти необхідних коштів виконавця проекту і (або) інших суб'єктів інноваційної діяльності;

в) повної чи часткової компенсації (за рахунок коштів Державного бюджету України, коштів місцевих бюджетів) відсотків, сплачуваних суб'єктами інноваційної діяльності комерційним банкам та іншим фінансово-кредитним установам за кредитування інноваційних проектів;

г) надання державних гарантій комерційним банкам, що здійснюють кредитування пріоритетних інноваційних проектів;

д) майнового страхування реалізації інноваційних проектів у страховиків відповідно до Закону України “Про страхування”.

Джерелами фінансування інноваційної діяльності є: кошти Державного бюджету України; кошти місцевих бюджетів; власні кошти спеціалізованих державних і комунальних фінансово-кредитних установ; власні чи запозичені кошти суб'єктів інноваційної діяльності; кошти (інвестиції) будь-яких фізичних і юридичних осіб; інші джерела, не заборонені законодавством України [1].

У зарубіжних країнах держава є основним стимулятором та інвестором інноваційної діяльності через надання субсидій, пільг та “податкових канікул” тощо [8].

Дані про джерела фінансування інноваційної діяльності підприємств за 2008–2013 рр. подані в таблиці.

Джерела фінансування інноваційної діяльності, млн. грн.

Джерела фінансування	Роки					
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Разом	11994,2	7949,9	8045,5	14333,9	11480,6	9562,6
Зокрема за рахунок:						
Державного бюджету	336,9	127,0	87,0	149,2	224,3	24,7
Власних коштів	7264,0	5169,4	4775,2	7585,6	7335,9	6973,4
Коштів іноземних інвесторів	115,4	1512,9	2411,4	56,9	994,8	1253,2
Інших джерел	4277,9	1140,6	771,9	6542,2	2925,6	1311,3

**Побудовано за даними Державного комітету статистики України*

На підставі поданих даних (див. таблицю) можна зробити висновки про те, що основним джерелом фінансування інноваційної діяльності є власні кошти які протягом 2008–2013 рр. зберігають стабільну тенденцію. Значно зменшились видатки Державного бюджету (особливо у 2013 р. порівняно з 2012 р. на 199,6 млн., грн.), а фінансування за рахунок коштів іноземних інвесторів спочатку скоротилось у 2011 р., але компенсувалось за рахунок власних коштів та інших джерел фінансування (у 2013 р. величина коштів іноземних інвесторів значно зростає). Інші джерела фінансування також скоротились у 2013 р. порівняно з 2012 р. на 1614,3 млн. грн.

Проте невисокий рівень інноваційної діяльності вітчизняних підприємств супроводжується не тільки дефіцитом фінансових ресурсів або браком стимулів і пільг. Істотну роль відіграє структура економіки України, в ній найефективніше працюють галузі з низьким рівнем технології, тобто це добувна і паливна галузь – 0,8–1 %, харчова, легка промисловість, агропромисловість – 1,2 %. Зростання ВВП за рахунок запровадження інновацій в Україні оцінюється лише у 0,7–1 % [7].

Важливим є визначення основних методів фінансового забезпечення інноваційної діяльності, які виділяє більшість науковців, з урахуванням особливостей їх використання для успішного

розвитку підприємництва. Метод самофінансування доцільний для невеликих реальних проєктів, для яких важко визначити термін окупності та рівень дохідності, він може забезпечуватись за рахунок чистого прибутку та амортизаційного фонду підприємств. Акціонування використовується для великих проєктів зі значними термінами окупності витрат, а також за галузевої та регіональної диверсифікації та реалізується за рахунок емісії акцій. Кредитне фінансування буде ефективним для невеликих короткострокових проєктів з високою нормою рентабельності інвестицій за використання цільових облігаційних позик, кредитів банків, боргових зобов'язань юридичних та фізичних осіб. Бюджетне фінансування можна здійснювати за допомогою бюджетного кредиту, закріплення в державній власності частини акцій створюваних акціонерних товариств, відшкодування частини вкладених ресурсів. Лізинг використовується для модернізації або реконструкції підприємства з високим ступенем зміни технології за рахунок коштів від передавання рухомого та нерухомого майна у тимчасове користування. Проектне фінансування забезпечить бажаний результат для реалізації довгострокових великих проєктів розвитку інфраструктури промисловості, а також надання комунальних послуг із використанням специфічних фінансових інструментів та може фінансуватись за кошти банківського, комерційного, державного чи міжнародного капіталу. Венчурне фінансування реалізується за рахунок великих та міжнародних компаній, банків, страхових та пенсійних фондів, приватних інвесторів для довгострокових ризикових проєктів [6, с. 36–37].

Підприємства мають можливість збільшувати обсяг реалізації продукції різними шляхами, зокрема, випускаючи нову продукцію, яка раніше не випускалась, або удосконалюючи стару продукцію за допомогою інновацій. Також підприємства за допомогою інновацій можуть ставати набагато конкурентнішими на ринку та матимуть змогу встановлювати ціни на продукцію на високому рівні, що сприяє максимізації прибутку. З метою скорочення виробничих витрат підприємства можуть використовувати нове високотехнологічне обладнання, яке пришвидшить процес виробництва [4, с. 227–228].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, в результаті бачимо, що чинниками неспроможності підприємств провадити інноваційну діяльність є ціновий фактор, тобто недостатнє фінансування цієї сфери і високий рівень витрат та ще багато інших факторів. Основними напрямками, які могли б забезпечити Україні вихід на світовий ринок за допомогою інновацій та покращити її внутрішнє становище, є: запровадження системи пільг для підприємств, які впроваджують інновації та реалізують інноваційну продукцію; встановлення системи прогресивного оподаткування для підприємств, які випускають застарілу та неконкурентоспроможну продукцію; відновлення роботи Державного інноваційного фонду; розроблення системи кредитного забезпечення; стимулювання іноземних інвестицій; формування ефективної нормативно-правової бази, яка стосується інноваційної та наукової діяльності; намагання переорієнтувати зовнішньоекономічну діяльність на високотехнологічний експорт. Держава повинна виходити на стратегічний напрям розвитку економіки, а не орієнтуватись на короткострокову вигоду.

1. Закон України “Про інноваційну діяльність” від 04.07.2002 р. № 40 – IV, зі змінами і доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua. 2. Алексєєв І. В. Інноваційний розвиток підприємств регіону та його фінансове забезпечення / І. В. Алексєєв, С. В. Паранчук, О. С. Червінська // *Регіональна економіка*. – 2012. – № 2. – С. 99–108. 3. Вермінська О. М. Дослідження умов та чинників здійснення інноваційної діяльності підприємствами України та Львівської області / О. М. Вермінська. – Видавництво Львівської політехніки, 2013. – С. 192–196. 4. Голуб Ю. Ю. Інноваційна діяльність підприємств як головна вимога сучасності / Ю. Ю. Голуб // *Економічні науки. Сер. : Облік і фінанси*. – 2012. – Вип. 9(1). – С. 225–230. 5. Федулова Л. І. Інституційно-фінансові можливості забезпечення інноваційної діяльності / Л. І. Федулова // *Фінанси України*. – 2007. – № 12. – С. 3–16. 6. Хорошко В. А. Методи фінансового забезпечення інноваційної діяльності підприємства / В. А. Хорошко // *Управління розвитком*. – 2013. – № 12. – С. 35–37. 7. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kno.rada.gov.ua/> 8. Innovation Union Scoreboard 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/>. 9. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>.